

УДК 327.51

<https://doi.org/10.23939/shv2024.01.001>

ПРИВАТНІ ВІЙСЬКОВІ КОМПАНІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ: 2014–2023 РОКИ

Ольга Івасечко

Національний університет “Львівська політехніка”
ORCID: 0000-0003-2141-3309
olha.y.ivasechko@lpnu.ua

Тетяна Бондар

Національний університет “Львівська політехніка”
ORCID: 0009-0002-9961-3212
tetiana.bondar.mmvmv.2023@lpnu.ua

(Отримано: 11.10.2023. Прийнято: 20.02.2024)

© Івасечко О., Бондар Т., 2024

У статті сфокусовано увагу на діяльності приватних військових компаній (ПВК) російської федерації (рф) як інструмента реалізації її зовнішньої політики та геополітичних цілей. Визначено основні причини створення приватних військових компаній, їх еволюцію та ключові етапи діяльності. Проаналізовано особливості формування російських ПВК та залученість держави до підготовки особового складу компаній на початковому етапі. Подано інформацію про залучення ПВК рф до міжнародних збройних конфліктів як елемента здійснення зовнішньої політики росії. Окрім цього, у статті наведено приклади використання російських ПВК задля забезпечення зовнішньополітичних цілей та збереження російського впливу у важливих для рф регіонах. Визначено перспективи існування ПВК росії протягом наступних років. Зокрема, проаналізовано можливість перетворення ПВК на частину структури збройних сил рф, що може стати кінцем їхньої діяльності як автономних збройних формувань. Резюмовано, що ПВК рф є основним інструментом реалізації зовнішньополітичної діяльності росії у геополітично важливих для неї регіонах. Також проаналізовано, чи було їх залучення до військових конфліктів у Сирії та Лівії та розв’язана війна проти України успішними для рф у питанні реалізації поставлених завдань.

Ключові слова: приватні військові компанії, гібридна війна, зовнішня політика, геополітичні інтереси, воєнні злочини, міжнародний конфлікт, світова загроза.

PRIVATE MILITARY COMPANIES IN RUSSIAN FOREIGN POLICY: 2014–2023 YEARS

Olha Ivasechko

Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-2141-3309
olha.y.ivasechko@lpnu.ua

Tetiana Bondar

Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0009-0002-9961-3212
tetiana.bondar.mmvmv.2023@lpnu.ua

(Received: 11.10.2023. Accepted: 20.02.2024)

The article focuses on the activities of private military companies (PMCs) of the russian federation as a tool for implementing its foreign policy and geopolitical goals. The main reasons for the creation of PMCs in russia, their evolution and key stages of activity have been identified. The peculiarities of the formation of russian PMCs and the state involvement

in the training of company personnel at the initial stage have been analysed. The article also outlines the imperialist policy of the Russian Federation, which led to the transformation of private military companies into a part of the regular army of the Russian Federation.

Particular attention has been paid to the goals of Russia's current foreign policy, as well as to Moscow's geopolitical interests in the Middle East, Africa and the post-Soviet countries. Information on the involvement of private military companies of the Russian Federation in international armed conflicts in the above-mentioned regions as an element of the implementation of Russia's foreign policy has been highlighted. In addition, the article presents examples of the use of Russian PMCs to achieve foreign policy goals and maintain Russian influence in regions important for it. The prospects for the existence of Russia's private military companies in the coming years have been defined. In particular, the possibility of transforming PMCs into a part of the structure of the Russian armed forces, which may end their activities as separate armed formations, has been analysed. It has been summarised that private military companies of the Russian Federation have become the main instrument for the implementation of Russia's foreign policy in geopolitically important regions for it. The question whether their involvement in the military conflicts in Syria and Libya and the unleashed war against Ukraine were successful for the Russian Federation in the implementation of the tasks set has been also analysed. It has been concluded that the existence of PMCs is a serious threat to international security, and therefore there is an urgent need to take measures to prevent their further activities.

Key words: *private military companies, hybrid warfare, foreign policy, geopolitical interests, war crimes, international conflict, world threat.*

Сьогодні приватні військові компанії (ПВК) стали популярними та виконують значно більше функцій. Зокрема, все частіше їхніми замовниками постають держави та національні уряди, покладаючи на них завдання, які раніше покладалися на регулярну армію. Для російської федерації (рф) ПВК перетворились на невід'ємний інструмент досягнення зовнішньополітичних цілей. Залучення російських ПВК до збройних конфліктів в Африці, громадянської війни у Сирії та війни з Україною не тільки збільшило вплив росії на міжнародній арені, але й створило нову загрозу для системи світової безпеки. Активне створення ПВК російською владою та їх використання як елемента зовнішньої політики спонукає до активного дослідження діяльності російських ПВК. З огляду на це нашою метою є аналіз механізмів залучення російських ПВК до реалізації цілей зовнішньої політики, виявлення особливостей їхньої активності та можливих наслідків такої активності. Завдання статті: 1) проаналізувати створення та існування основних ПВК рф; 2) охарактеризувати зовнішньополітичні інтереси росії у Сирії та залучення ПВК; 3) дослідити геополітичні наслідки залучення ПВК рф до збройного конфлікту у Лівії; 4) визначити зовнішньополітичні цілі рф, які призвели до агресії росії проти України у 2014 та 2022 роках; 5) розглянути міжнародну протидію щодо поширення ПВК та їх майбутні перспективи існування.

Для змістовного дослідження обраної теми було використано загальнонаукові методи: історичний – дослідження формування ПВК росії, метод моделювання — прогнозування можливих сценаріїв подальшого існування та функціонування російських ПВК. Серед емпіричних методів було застосовано метод кейс-стаді – аналіз залучення ПВК рф на території Сирії, України та Лівії як елемента зовнішньої політики та гібридної війни. Серед логічних методів під

час дослідження застосовано метод аналізу – визначення особливостей існування ПВК, легальні підстави для формування та подальшого функціонування.

Сьогодні по-різному трактують поняття “приватна військова компанія”. Наприклад, П. Зінгер у своїй праці, яка присвячена темі безпеки, вважає, що ПВК є комерційною структурою; вона надає замовникам широкий спектр військових послуг, які раніше вважались державними [Singer 1999: 53].

Є дослідження різноманітних аспектів діяльності російських ПВК. С. Гартнер досліджує мотиви та особливості застосування росією ПВК у міжнародних збройних конфліктах [Gartner 2007: 97]. А. Гедрайтіс аналізує вплив російських ПВК на зовнішню політику рф [Giedraitis 2019: 16]. Т. Буккволл та А. Остенсен дослідили, що росія стала домівкою для нелегальних військових угруповань, статус яких важко визначити, проте вони залишаються потужною силою, яка здатна завдавати шкоди так званим ворогам росії [Bukkvoll & Østensen 2020]. Ще однією (вартою уваги в контексті нашого дослідження) є стаття “Приватні військові компанії – російська великодержавна політика задешево?”. Її автори зазначають, що ПВК росії також є неформальним інструментом для заробітку російською політичною елітою та користуються популярністю через значно менші витрати на їх утримання, ніж цього потребує регулярна армія, хоч вони і не завжди можуть бути успішними [Bukkvoll & Østensen 2021].

Дослідники К. Ларсен та Ф. Хансен зазначають, що ПВК, зокрема група Вагнера, є одним із основних елементів збереження російського впливу в Африці, їхнє тривале залучення до регіональних конфліктів загострює міжнародну безпеку [Larsen & Hansen 2022]. Польський дослідник М. Гурка провів ретельне дослідження діяльності групи Вагнера. Він стверджує, що основною метою, яку покладав кремль на цю ПВК, було проведення таємних операцій, які

влада могла заперечити у разі їх викриття, а також психологічний тиск на супротивника, але особливо важливим чинником є те, що вагнерівці контролювали саме ті райони, які були багаті на корисні копалини [Gorka 2023].

Що ж стосується українських досліджень, то В. Горovenko та В. Тютюнник систематизували основні характерні ознаки ПВК, а також аналізували їхню ефективність і затребуваність [Горovenko & Тютюнник 2008]. Спираючись на дослідження експерта з інформаційної безпеки групи “Інформаційний спротив” волонтерського руху InformNapalm В. Гусарова, ми можемо виокремити основні ПВК, які діють на території росії та були залучені до агресії проти України [Gusarov 2021]. Крім наукових праць, ми також користувалися даними зі ЗМІ та дослідженнями аналітичних центрів.

Перші ПВК на території росії почали утворюватися майже одразу після розпаду Радянського Союзу. Причиною цього слугувало те, що після розпаду СРСР без роботи залишилися сотні тисяч колишніх військовослужбовців, працівників КГБ, міліції тощо. Неофіційно вважається, що першим міжнародним конфліктом, де було залучено російські ПВК з метою забезпечення національних інтересів, є Придністровська війна. Проте активним періодом формування ПВК стали 2014–2015 роки, коли росія одночасно розпочала інтервенцію до Сирії, анексувала півострів Крим та окупувала частини Донецької та Луганської областей.

Особливістю російських ПВК є те, що вони реєструються за кордоном та офіційно не мають жодного юридичного стосунку до рф. Саме це допомагало російській владі майже десять років використовувати ПВК як таємний інструмент для втілення геополітичних інтересів [Bukkvoll & Østensen 2020].

Перш ніж досліджувати саме використання ПВК у зовнішній політиці, варто виокремити причини, чому росії вигідно їх створювати. А. Гейдрайтис вважає, що основними причинами є: 1) бажання уникнути відповідальності за порушення норм міжнародного права, 2) поширення впливу рф на важливі геополітичні регіони, 3) втілення національних та геополітичних інтересів рф, а також особистих інтересів російської влади, 4) уникнення прямої ескалації зі США та країнами ЄС, 5) інструментарій ведення гібридних війн [Geidraitis 2020:134]. Також варто додати і вплив економічних чинників, адже використання ПВК обходиться росії значно дешевше, ніж могло би коштувати залучення регулярної армії до військових конфліктів. Крім того, більшість компаній належать близькому путінському оточенню, тому це є додатковий інструмент для їх особистого збагачення [Bukkvoll & Østensen 2021].

До найбільш відомих АВК росії належать “Антитерористична група”, “Редут-антитерор”, “Moran Security Group”, “Слов’янський корпус”, “Група Вагнера”, “Російські системи безпеки”, “Е.Н.О.Т.” (“Единые народные общинные товарищества”), “Щит”, “МАР”, “Патріот” та “Sewa Security Services” [Які приватні військові компанії є в росії та в яких країнах вони діяли 2023]. До складу більшості приватних військових компаній увійшли колишні військові, працівники міліції та спецслужб. Наприклад, спеціально для “Групи Вагнера” було виділено полігон Молькіно у Краснодарському краю, а ПВК “Щит” офіційно розташовується у підмосковній Кубинці та пов’язана з діяльністю 45-ї окремої гвардійської бригади ВДВ [PMC Rush: Russian Private Militaries 2021]. Ще одним фактом, важливим для дослідження, є те, кому належать ПВК росії. Якщо “Слов’янський корпус” у 2012 році було зареєстровано особами, не пов’язаними з владою рф, то з кожним роком ця тенденція змінювалась. Вже згадана ПВК “Щит” належить російському олігарху Г. Тимченку, ПВК “Е.Н.О.Т.”, метою якої є просвітницька робота з молоддю та її виховання у патріотичному дусі, зареєстрована (до речі, вже на території росії) на ще одного олігарха (К. Малофєєва). У 2018 році було створено ПВК “Патріот”, яку вважали окремим секретним підрозділом міністерства оборони рф, що діє під прикриттям та керується С. Шойгу – міністром оборони рф [PMC Rush: Russian Private Militaries 2021]. У 2022 році кількість приватних військових компаній збільшилась. Російське державне підприємство “Газпром” створило ПВК “Поток” та “Факел”, а “Роскосмос” керує ПВК “Уран”; самопроголошений “голова” анексованого Криму С. Аксьонов від початку повномасштабного вторгнення створив такі ПВК, як “Конвой”, “Таврида” та “Лівадія” [Приватні армії Аксьонова 2023].

Отже, ми можемо спостерігати за тим, що якщо ще на початку активної фази розвитку приватних військових компаній у 2013–2014 роках вони існували як окремі від держави одиниці, то вже за кілька років вони почали перетворюватись на контрольовані державою або політичною елітою угруповання, на які покладались завдання, пов’язані із забезпеченням державних інтересів. І якщо в інших державах приватні військові компанії є окремими комерційними формуваннями, то в росії вони перебувають під контролем владної верхівки та майже повністю фінансуються міністерством оборони рф. Отже, можна стверджувати, що російські приватні військові компанії перетворились на гібридну форму ПВК, оскільки вони не є незалежними від держави комерційними структурами [Sukhankin 2019].

Близький Схід та Африка були тими регіонами, на які Радянський Союз спрямовував значні ресурси, що дозволяло йому зберігати свій вплив та виступати проти Заходу та Америки. Проте після 1991 року конфігурація сил змінилась, через розпад СРСР країни Африки та Близького Сходу почали тяжіти до проєвропейського вектора. Вже на початку 2000-х років російська влада усвідомила, що може втратити цей регіон, а разом з ним значну частину впливу на міжнародній арені, тому вона поступово почала змінювати свою зовнішню політику. Відповідно до Концепції зовнішньої політики російської федерації від 2016 року посилення могутності росії, конкурентоспроможність її економіки та зміцнення міжнародного іміджу є основною метою зовнішньополітичної діяльності [Розумний 2018: 209]. Крім цього, 2015 року керівництво рф затвердило Морську доктрину російської федерації до 2020 року, відповідно до якої Середземне море входило до стратегії регіонального морського панування та було однією з важливих стратегій рф у зовнішньополітичній діяльності [Weber 2022].

Напружена ситуація у Сирії дозволила росії використати ПВК, щоб отримати геополітичну користь. Основні причини залучення росією ПВК у Сирії такі: 1) використання корисних копалин Сирії, 2) розширення військової присутності росії на регіональних ринках, 3) панування у Середземному морі, 4) формування центрального партнера у вигляді Сирії на Близькому Сході та збереження свого впливу на міжнародній арені. Зрештою, Сирія стала однією з тих країн, яка має тісні політичні та економічні зв'язки з рф ще з 1950-х років. Отже, втручаючись у війну в Сирії, російська влада мала на меті підпорядкувати собі весь регіон. “Слов'янський корпус” є першою ПВК, яка з'явилась на території Сирії. Вже за два роки після нього там з'явилась “Група Вагнера”, а згодом такі ПВК, як “Російські системи безпеки”, “Щит”, “МАР”, “Патріот” та “Sewa Security Services”. За їх допомогою росії вдалось взяти під контроль місця видобутку нафти та газу, зберегти владу Башара аль-Асада як основного прибічника В. Путіна, а також захопила найбільше портове місто Сирії – Тартус [Private Military Companies in the Foreign and Security Policy of the Russian Federation in 2014-2019 2019: 28].

Африка є важливою для росії не тільки з політичної точки зору, але і з економічної. Російська влада бажає посилити свою присутність на африканському ринку, збуваючи свою сировину та готову продукцію, що також і може послабити західні компанії на цьому континенті. Також варто додати, що Африка є основним регіоном збуту російської зброї,

зважаючи на складну безпекову ситуацію та постійні війни. Зрештою, не менш важливим є питання просування інтересів російських нафтовидобувних компаній та контроль енергоресурсів Африки. Африканський континент є багатим на такі мінеральні ресурси та корисні копалини, як кобальт, олово, титан, фосфорити, ртуть, хром, марганець тощо. Тож росія може стати монополістом у забезпеченні Африки сільськогосподарської продукції та витіснити з африканського ринку Україну [Розумний 2018: 229].

Свою активну діяльність в Африці російська влада розпочала з 2010 року, а вже з 2014–2015 рр. вона залучає ПВК до конфліктів, які відбувались на території регіону. Російські ПВК були помічені на території Лівії, Алжиру, Судану, Малі, Мавританії, ЦАР, Конго, Анголи, Зімбабве, Мозамбіку, Ботсвани та Мадагаскару [Larsen & Hansen 2022]. Для того, щоб продемонструвати діяльність російських ПВК, ми можемо описати їх залучення у Лівії. Використання російських ПВК у Другій громадянській війні у Лівії розпочалось ще у 2015 році, коли туди відправили перші групи бійців “Групи Вагнера”. Спочатку “вагнерівці” займались в основному охороною стратегічних об'єктів або тренуванням лівійських військових, проте вже у 2019 році відбулась офіційна зустріч головнокомандувача лівійської армії Х. Хафтара з міністром оборони рф С. Шойгу та очільником “Групи Вагнера” Є. Пригожиним, під час якої було погоджено, що росія надає пакет військової допомоги та забезпечує державу підтримкою в Раді Безпеки ООН [Private Military Companies in the Foreign and Security Policy of the Russian Federation in 2014–2019, 2019:37]. Проте натомість влада Лівії мала погодитись на те, що “Група Вагнера” здійснюватиме контроль за нафтовими родовищами, двома військовими базами, мережею залізниць та автомагістралей. Така угода дозволила російській владі розширити свій вплив на території Африки та продемонструвати свою силу на міжнародній арені [Gorka 2023].

Найбільш болючим та складним питанням є використання ПВК в Україні, адже росії вдалось їхніми руками підірвати територіальну незалежність та розв'язати тривалу війну проти українського народу. Найважливішою метою зовнішньої політики щодо країн, які раніше входили до СРСР, є бажання збереження своєї зони впливу, домінування російських інтересів у політиках цих держав та економічний контроль. У зверненнях президента росії до федеральних зборів у 2003 та 2004 роках зазначається, що росія розглядає простір СНД як сферу своїх стратегічних інтересів, а “Концепція зовнішньої політики” 2008 року визначає так звану межу, де перетин

інтересів росії, США та Європи буде вважатись загрозою національній безпеці [Кулик 2010]. Україна ж має вигідне геополітичне розташування, і контроль над цією територією дозволить росії впливати на Захід, отримати повний контроль Чорного моря та підвищити свій вплив на міжнародній арені. Зрештою, втрата України означала б недостатню силу рф та повний провал імперської політики.

Використовуючи ПВК під час анексії Криму та окупації Луганської та Донецької областей, росія ставила такі завдання: 1) унеможливити вступ України до НАТО та ЄС, 2) створити нові точки впливу на українську владу та Європу, 3) мінімізувати можливість перетворення України на регіонального лідера, 4) виснажити українську економіку веденням бойових дій, 5) заблокувати значну частину торговельних шляхів, які були важливими для існування держави в цілому. Фактично ці дії стали підтвердженням того, що зовнішня політика росії повернулася до імперіалізму. Цікаво, якщо ще у 2016 році у “Концепції зовнішньої політики рф” Україна згадується як недружня держава, то вже у новій концепції 2023 року про неї немає жодної згадки [Нова редакція концепції зовнішньої політики Росії: аналіз змісту 2023].

Варто додати, що у 2014 році саме приватні військові компанії брали участь в анексії Криму та веденні бойових дій на сході України проти ЗСУ. Українські спецслужби та розвідка знайшли факти, які підтверджують те, що вагнерівці брали участь у боях проти Збройних сил України, починаючи з 2014 року. Було доведено причетність бойовиків у битві за Луганський аеропорт, яка тривала протягом квітня-вересня 2014 року, збиття літала ІЛ-76, на борту якого було 9 членів екіпажу та 40 десантників зі складу 25-ї військово-транспортної авіаційної бригади у червні 2014 року, а також у битві за Дебальцеве у січні-лютому 2015 року. Крім “Групи Вагнера”, до окупації АР Криму та східних областей України також були долучені бойовики таких приватних військових компаній: “Російські системи безпеки”, “МАР”, “Е.Н.О.Т.”, “Редут-Антитеррор”, “Щит”, “Патріот”, “Sewa Security Services” тощо. На них поклали такі завдання, як швидке захоплення територій, встановлення окупаційної влади, ведення бойових дій проти українських сил, зачистка окупованих територій та придушення населення [Private Military Companies 2015].

З 2022 року ПВК перебирають на себе суто військові функції. “Група Вагнера” та інші ПВК беруть участь у боях за міста Бахмут та Соледар [Які приватні військові компанії є в росії та в яких країнах вони діяли 2022]. З осені 2022 року ситуація значно загострилась, а вже взимку цього ж року власник

ПВК Є. Пригожин заявив, що до Різдва його ПВК захопить Соледар. На жаль, Соледар було захоплене вагнерівцями у січні 2023 року, а от бої за Бахмут тривали до червня 2023 року, поки групу “Вагнера” там не замінила регулярна армія.

Фактично боротьба з ПВК росії на міжнародній арені розпочалась лише після повномасштабного вторгнення росії до України 24 лютого 2022 року. На початку 2023 року Міністерство фінансів США ввело санкції проти групи “Вагнера” та російських чиновників, які були пов’язані з її діяльністю, а групу було визнано міжнародною злочинною організацією [США ввели санкції проти ПВК “Вагнер” 2023]. А 13 квітня 2023 року Європейський Союз включив до санкційного списку “Групу Вагнера” [ЄС оголосив додаткові санкції проти ПВК “Вагнер” 2023]. Протягом 2023 року цю ВПК визнали терористичною організацією Нижня палата парламенту Канади та Сейм Литви [Сейм Литви визнав ПВК “Вагнер” терористичною організацією 2023].

Починаючи з 2014 року росія перетворилась на “фабрику” зі створення приватних військових компаній. Станом на початок 2023 року майже усі впливові політичні діячі або олігархи росії мають власні армії. Така кількість фактично некерованих угруповань може призвести до початку внутрішніх конфліктів. Прикладом є тривала суперечка Є. Пригожина з С. Шойгу, наслідком якої став так званий “Марш Справедливості” “Групи Вагнера” у червні 2023 року. І хоча цей “Марш” був невдалим, він змусив владу росії підпорядкувати ПВК російській армії.

Росія перетворила ПВК на інструмент втілення імперіалістичних прагнень. У світі є значна частина держав, де існують ПВК і є багато випадків, коли їхніми послугами користувалась влада, але російське керівництво не лише було причетне до створення ПВК на своїй території, але й контролює їх, незважаючи на те, що подібна діяльність заборонена Кримінальним кодексом рф. Функції, які виконують російські найманці, змінювались відповідно до російської зовнішньої політики: охорона стратегічних об’єктів в інших державах, підготовка бійців, ведення незначних сутичок з противниками, розвідка, таємне залучення до бойових дій, а згодом і відкрите визнання владою рф того, що ПВК відіграють далеко не останню роль на полі бою, як це сталося після початку повномасштабного вторгнення рф до України.

Використання приватних військових компаній рф у громадянських війнах у Сирії та Лівії, а також їх причетність до окупації сходу України та анексії півострова Крим є прикладами того, що ПВК були важливим інструментом для втілення геополітичних інтересів російської влади протягом 2010–2020-х

років. Крім того, проаналізувавши усі доктрини зовнішньої політики РФ, ми можемо переконатись, що поставлені цілі втілювались не за допомогою дипломатії, а шляхом військової інтервенції, гібридної війни або інших елементів тиску, на які здатна росія. Станом на сьогодні російські найманці перетворились на нову загрозу міжнародній системі безпеки та несуть серйозну небезпеку населенню країн, де вони залучені. Зважаючи на це, питання боротьби з російськими ПВК має стати першим у порядку денному ЄС та США. Однак тепер, коли про діяльність російських найманців стало широко відомо та основна ПВК “Група Вагнера” була фактично ліквідована через непослух, постає питання, до яких нових інструментів вдасться російська влада. Цілком можливо, що найближчим часом відбудеться значна реформа приватних військових компаній РФ, аби подібні ситуації, як з “Групою Вагнера”, більше не повторювалися.

БІБЛІОГРАФІЯ/REFERENCES

- Aksyonov's Private Armies. How the Russian-occupied Crimea is Preparing for the Ukrainian Counteroffensive. (2023). [In Ukrainian]. *Ukrainska Pravda*, 22th of May. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/05/22/7403217/> [= Приватні армії Аксьонова 2023].
- Bukkvoll, T., Østensen, Å. G. (2020). The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare. *Special Operations Journal*, 6 (1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/23296151.2020.1740528>
- Bukkvoll, T., Østensen, Å. G. (2021). Private Military Companies – Russian Great Power Politics on the Cheap? *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 33(1-2), 130-151. <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1984709>
- Gartner, S. (2008). The Multiple Effects of Casualties on Public Support for War: An Experimental Approach. *American Political Science Review*. 102, 95-106. <https://doi.org/10.1017/S0003055408080027>
- Giedraitis, A. (2020). Private Military Companies in the Foreign and Security Policy of the Russian Federation in 2014-2019. *Lithuanian Annual Strategic Review. Volume 18, Issue 1*, 123-162. <https://doi.org/10.47459/lasr.2020.18.6>
- Gusarov, V. (2021) Russian Private Military Companies As Licensed Tool of Terror. *InformNapalm*. Retrieved from <https://informnapalm.org/en/russian-private-military-companies-as-licensed-tool-of-terror/>
- Gorka, M. (2023). The Wagner Group as a Tool of Russian Hybrid Warfare. *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 52(2), 83-98. <https://doi.org/10.15804/ppsy202324>
- Horovenko, V., Tiutiunyk, V. (2013). Private Military Companies: International experience and Possible Ways of Its Implementation in Ukraine. [In Ukrainian]. *Science and Defence*, №3, 32-39. [= Горovenko, Тютюнник: 2013].
- Kulyk, V. (2010). Russian Politics in the Post-Soviet Space. [In Ukrainian]. *The Ukrainian Magazine*, 9. Retrieved from <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/1071/> [= Кулик 2010]. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2010.005>
- Larsen, K., Hansen, F. (2022). Russia's comprehensive approach and the increased use of the Wagner Group challenges the West in Africa. *Danish Institute for International Studies*. Retrieved from <https://www.diis.dk/en/research/russias-comprehensive-approach-and-the-increased-use-of-the-wagner-group-challenges-the>
- New Version of the Concept of Russia's Foreign policy: Content Analysis. (2023). [In Ukrainian]. National Institute of Strategic Studies, 4th of April. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/nova-redaktsiya-kontseptsiyi-zovnishnoyi-polityky-rosiyyi-analiz> [= Нова редакція концепції зовнішньої політики Росії: аналіз змісту 2023].
- PMC Rush: Russian Private Militaries. (2021). *InformNapalm*. Retrieved from https://informnapalm.rocks/pmc_rush
- Private Military Companies. (2015). *Armed Conflict in Ukraine: Military Support for DPR and LPR Illegal Armed Groups by the Russian Federation*, 25-30. Retrieved from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/issues/Mercenaries/WG/OtherStakeholders/ukrainian-hhru-submission-2.pdf>
- Rozumnyi, M. (Ed.). (2018). *Regime of Putin: Reset-2018*. [In Ukrainian]. Kyiv: NISS. [= Розумний 2018].
- Singer, P. (2003). *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Industry*. Ithaca and London: Connel University Press.
- Sukhankin, S. (2019). “A black cat in the dark room”: Russian Quasi-Private Military and Security Companies (PMSCs) – ‘Non-existent,’ but Deadly and Useful, 5-9. Retrieved from https://www.academia.edu/40789451/A_black_cat_in_the_dark_room_Russian_Quasi-Private_Military_and_Security_Companies_PMSCs_Non_existent_but_Deadly_and_Useful
- The European Union Announced Additional Sanctions Against PMC “Wagner”. (2023). [In Ukrainian]. *Radio Liberty*, 25th of February. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vagner-es-sanktsiyyi/32288136.html> [= ЄС оголосив додаткові санкції проти ПВК “Вагнер”: 2023].
- The Seimas of Lithuania recognized PMC “Wagner” as a terrorist organization. (2023). [In Ukrainian]. *Ukrinform*, March 14. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3682235-sejm-litvi-viznav-pvk-vagner-terroristickou-organizacieu.html> [= Сейм Литви визнав ПВК “Вагнер” терористичною організацією 2023].
- What Private Military Companies Are There in Russia and in Which Countries They Operated. (2023). [In Ukrainian]. *Word and Deed: Analytical Portal*. January 9. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/09/infografika/svit/yakipryvatni-vijskovy-kompaniyi-ye-rosiyyi-ta-yakux-krayinax-vony-diyaly> [= Які приватні військові компанії є в росії та в яких країнах вони діяли 2023]
- Weber, Y. (2022). Russia's New Maritime Doctrine. *Middle East Studies*. Vol.13, Issue 4, August. Retrieved from <https://www.usmcu.edu/Outreach/Marine-Corps-University-Press/MES-Publications/MES-Insights/Russias-New-Maritime-Doctrine/>